

<https://helda.helsinki.fi>

Tasa-arvo erojen tuottajana ja eriarvoisuuden oikeuttajana :
Femonationalismi, turvapaikanhakijat ja media

Honkasalo, Veronika

2020

Honkasalo , V & Hjelm , T 2020 , Tasa-arvo erojen tuottajana ja eriarvoisuuden oikeuttajana : Femonationalismi, turvapaikanhakijat ja media . julkaisussa J Kantola , P Koskinen Sandberg & H Ylöstalo (toim) , Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia : Talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin . Gaudeamus , Helsinki .

<http://hdl.handle.net/10138/327498>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Tasa-arvo erojen tuottajana ja eriarvoisuuden oikeuttajana: Femonationalismi, turvapaikanhakijat ja media

Veronika Honkasalo & Titus Hjelm

Maaliskuussa 2016 Ylen aamu-tv kysyi, millaista on turvapaikanhakijoiden seksuaalikasvatus. Studion seinällä olevassa televisioruudussa näkyy kuva mustaan niqabiin pukeutuneesta naisesta ja koraanista. Juontaja aloittaa lähetyksen sanomalla: ”Turvapaikanhakijat saapuvat kulttuureista, joissa vuorovaikutuksen säännöt voivat olla aika erilaisia kuin meillä täällä Suomessa.” Sitten hän toivottaa tervetulleeksi vieraansa, seksologi Tarja Pölkin. Pölkki kertoo, että vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän kasvu on ”uusi tilanne meille kaikille” ja kuvailee, kuinka hän kokee ”kansalaisvelvollisuudekseen” kertoa uusille tulijoille, mitä eläminen Suomessa tarkoittaa.

Juontaja: Miten aloitat sen koulutuksen?

Tarja Pölkki: Olen pukeutunut arabinaisen pukuun ja menen hyvin nöyrästi heidän eteensä ja sanon salaam aleykum, rauha kanssanne.

J: Ja sulla näkyy siinä vaiheessa vain silmät...

TP: Kyllä.

J: Miten se sitten etenee se tilanne tämän pukeutumisen osalta?

Artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian hanketta SA 287966. Haluamme kiittää tutkimusavustaja VTM Martta Myllylää aineiston keräämisestä.

TP: No sitten kun mä alan kertomaan suomalaisen, tai Suomessa asuvan kansalaisen perusoikeuksista, niin sitten ensin lähtee päähine ja sitten lähtee tosta kasvojen edestä pois ja sitten lähtee takki. Ja sitten mä sanon että mä voin pukeutua näin Suomessa koska perustuslaki turvaa mulle sekä henkisen että fyysisen koskemattomuuden. J: Joo. Millaisia asioita sitten tämän lisäksi kerrot siellä koulutuksessa? TP: Vaikka konteksti on seksuaalikasvatuksessa, niin puhun ihan tapakasvatuksesta, kulttuurista, käytännön asioista, juridiikasta, lastensuojelusta – siitä kaikesta mistä tämä suomalainen yhteiskunta koostuu ja joka pitää tämän [maan] kasassa, maassa maan tavalla.

Yle 11.3.2016¹

Aamutelevision keskustelussa sukupuolten välinen tasa-arvo esitetään luonnollisena osana suomalaista kulttuuria. Sen vastakohtana on hunnutettu musliminainen, jonka oletetaan olevan turvapaikanhakijamiehille naiseuden standardi. Hunnun riisuminen on puolestaan suomalaisen tasa-arvon symboli, ja edellä olevassa esimerkissä merkillepantavaa on, että suomalaisen seksuaalikasvattajan näkökulmasta katsottuna huntu asettuu esteeksi naiseuden täysivaltaiselle kokemukselle.²

Tässä luvussa tarkastelemme yhtä sukupuolten tasa-arvon paradoksia: sitä, kuinka tasa-arvoa käytetään tuottamaan ihmisryhmien välisiä eroja ja legitimoimaan eli oikeuttamaan eriarvoisuutta. Kyseessä ei ole filosofinen paradoksi, vaan sosiologinen kysymys siitä, kuinka sukupuolten välinen tasa-arvo valjastetaan erilaisuuden rakentamiseen, tässä tapauksessa suomalaisten ja maahanmuuttajien välille. Sosiologi Sara Farris on käyttänyt tästä osuvaa *femonationalismi*-käsitettä.³ Tiivistettynä femonationalismilla viitataan feminismiin ja sukupuolten tasa-arvon hyödyntämiseen islam- ja maahanmuuttovastaisessa puheessa.⁴ Femonationalismin kontekstissa seksuaalisuudesta ja seksuaalisesta väkivallasta tulee kansallisvaltion rajakontrollipuhetta: varsinkin nuoriin maahanmuuttajamiehiin liitetty seksuaalisen väkivallan uhka toimii retorisenä keinona, jolla kansallisvaltion rajoja ja kansallisuutta laajemminkin voidaan kontrolloida.⁵ Tällä tavoin femonationalismi määrittää sukupuolta ja sukupuolten välisiä suhteita, kun se esimerkiksi piirtää maahanmuuttajanaisista kuvaa pelastamisen tarpeessa olevina ja valkoisista naisista valkoisen miehen suojelua kaipaavina. Räikeimmin tämä näkyy maahanmuuttovihamielisessä retoriikassa, jonka mukaan kulttuuriin tai islamiin oletettavasti kuuluvien arvojen takia maahanmuuttajat

eivät ole kykeneväisiä sopeutumaan eurooppalaiseen yhteiskuntaan, ja sen takia näiden ryhmien maahanmuuttoa tulee rajoittaa. Tällainen puhetapa ei kuitenkaan ole äärioikeiston yksityisomaisuutta, vaan se läpäisee suomalaista julkista keskustelua myös paljon laajemmin, kuten luvussa osoitamme.

Tällä luvulla osallistumme kriittiseen sukupuolen, sukupuolten tasa-arvon ja kansallisuuden risteyksiä käsittelevään keskusteluun. Lähestymme femonationalismia syksyllä 2015 äkisti muuttuneen turvapaikanhakijatilanteen ja suomalaisen median siitä tekemän uutisoinnin kautta. Tekemämme laajemman media-aineiston alustavan analyysin perusteella ilmiötä käsiteltiin ensisijaisesti sosiaalisten ongelmien näkökulmasta. Noista sosiaalisista ongelmista keskitymme tässä luvussa turvapaikanhakijoiden miesvaltaisuuteen sekä ongelmiin, joita siitä oletettiin seuraavan. Kysymme, kuinka media rakentaa kuvaa, jossa turvapaikanhakijoiden seksuaalisuus nähdään uhkana, ja miten suomalainen tasa-arvo rakentuu tämän uhkan vastakohtaksi. Analyysi osoittaa, kuinka femonationalistinen puhetapa on omaksuttu valtavirran uutisissa. Pohdimme myös, miten median tavat puhua turvapaikanhakijoista syrjäyttävät vaihtoehtoisia puhetapoja ja mitä potentiaalisia yhteiskunnallisia seurauksia tällä on.

Valittu näkökulma on tärkeä, sillä kriittisessä intersektionaalisessa sukupuolentutkimuksessa tasa-arvon käsittely on edelleen usein tyttöjen ja naisten aseman tarkastelemista. Tällainen yksioikoinen käsittelytapa on ongelmallinen, sillä miehiin liittyvät kysymykset ovat yhtä lailla sukupuoleen ja sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä. Siksi on olennaista analysoida, miten monin tavoin sukupuolittunut ja rodullistunut mediauutisointi rakentaa kuvaa nuorista miehistä ja miten media tärkeänä yhteiskunnallisena toimijana hyödyntää sukupuolten tasa-arvon käsitettä keskeisenä länsimaisena arvona, kun se rakentaa turvapaikanhakijoista sosiaalista ongelmaa.

HYVINVOINTIVALTION TARKASTELEMINEN INTERSEKTIONAALISESTA NÄKÖKULMASTA

Kuten jo kirjan aiemmissa luvuissa on tuotu esille, sukupuolten tasa-arvo on ottanut niin Suomessa kuin laajemmin Euroopassa viime vuosina takapakkia.⁶ Talouskriisi ja sen voimasta elävä oikeistopopulismi ovat

vaikuttaneet siihen, että konservatiiviset ja nationalistiset äänenpainot ovat vaikeuttaneet tasa-arvon edistämistä monella yhteiskunnan tasolla. Ristiriitaisesti nuo samat konservatiiviset ja nationalistiset liikkeet kuitenkin hyödyntävät tasa-arvoretoriikkaa, kun ne pönkittävät omaa maahanmuuttovastaista ja erityisesti islamofobista agendaansa.⁷ Talouskriisi ei kuitenkaan ole ainoa konteksti, jonka puitteissa konservatiivisten ja nationalististen liikkeiden nousua tulee ymmärtää, vaan niiden nousu liittyy myös siihen, että pohjoismainen hyvinvointivaltio on murentunut jo pidemmän aikaa. Tämä on tarkoittanut muun muassa sitä, että markkinaperiaatteet on ulotettu osaksi hyvinvointivaltiota, sekä sitä, että universaalista mallista on siirrytty kohti tarveharkintaista sosiaaliturvaa, minkä seurauksena hyvinvointivaltion kyky tasata taloudellista ja sosiaalista eriarvoisuutta on heikentynyt.⁸

Pohjoismaisessa sukupuolentutkimuksessa on yhä enemmän tarkasteltu kriittisesti, miten sukupuoli ja kansallisuus ovat limittyneet toisiinsa hyvinvointivaltiossa ja miten sukupuolen ja kansallisuuden käsitteiden kautta on myös rakennettu kansakuntaa ja rajoja – jotka on puolestaan seksualisoitu, rodullistettu ja ymmärretty muuttumattomien kansallisten erojen kautta. Keskeiseksi on toisin sanoen noussut sen tarkasteleminen, millä tavoin ihmisiä rajataan kansakunnan ulkopuolelle, mutta myös se, miten eroja ja rajoja ylläpidetään ja arvotetaan kuvitteellisen kansakunnan sisällä.

Pohjoismaista hyvinvointivaltiota intersektionaalisesti lähestyvässä tutkimuksessa pidetään tärkeänä sitä, että esille nostetaan hyvinvointivaltion laajempi jälkikoloniaalinen konteksti sekä ne kolonialismin jäljet, joita hyvinvointivaltiossa edelleen on näkyvissä.⁹ Intersektionaalisuudella on näissä tutkimuksissa viitattu muun muassa siihen, millä tavoin erilaiset erot (esim. sukupuoli, luokka, seksuaalisuus, rodullistetut hierarkiat, ikä) ja eronteon tavat (esim. rasismi) risteilevät ja muokkaavat toisiaan. Intersektionaalisuudella on toisin sanoen haluttu niin teoreettisesti kuin metodologisestikin tietoisesti rikkoa homogeenista, yleistävää ja usein alistavaa kuvaa siitä, että kaikkien naisten kokemus hyvinvointivaltiosta olisi samanlainen.¹⁰ Samalla intersektionaalisien analyysien kautta on tuotu esille, että perhe määrittänyt hyvinvointivaltiossa usein nimenomaan valkoisen heteronormatiivisen ydinperheen kautta ja sen myötä käsitys sukupuolten tasa-arvosta pohjaa binääriselle ja ulossulkevalle sukupuolikäsitykselle.¹¹

Jälkikoloniaalista teoretisointia hyödyntävät tutkimukset argumentoivat, että naiseus kategoriana hyvinvointivaltion ja siirtolaisuuden kontekstissa määrittyy lähtökohtaisesti valkoisena, kansallisesti määrittyneenä, heteronormatiivisena naiseutena, jota luonnehditaan vahvaksi ja itsenäiseksi ja jota pidetään sukupuolten tasa-arvon ilmentymänä – varsinkin silloin, kun sen vastinpariksi luodaan oletettu maahanmuuttajan hahmo, joka määritellään puolestaan uhriasemasta käsin.¹² Tässä rodullistetussa kontekstissa vahvan pohjoismaisen naisen haavoittuvuutta taas korostetaan suhteessa patriarkaaliseksi ja väkivaltaiseksi luonnehdittuun maahanmuuttajamiehen hahmoon. Siten puhe maahanmuuttajamiehistä korostaa helposti uhkatekijöitä, kun pohjoismaiset miehet puolestaan määrittyvät vastuunkantajina ja ”yhteisönsä naisia puolustavina patriootteina”.¹³

Tällainen jälkikoloniaalinen ja intersektionaalinen teoretisointi on kohdistunut monin tavoin pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden tutkimukseen. Tutkimuskohteena ovat Suomessa olleet muun muassa hyvinvointivaltion palvelut, kansalaistoiminnan hankkeet, viranomais tekstit ja oppaat sekä media.¹⁴ Näissä tutkimuksissa on nostettu esille mitä moninaisemmin tavoin, kuinka esimerkiksi hyvinvointivaltion hyvää tarkoittavien tasa-arvotyön projektien yhteydessä (mm. nuorisotyö, seksuaalikasvatus, kotouttamistyö) voidaan osoittaa ylivaltaa ”toisina pidettyihin” vetoamalla esimerkiksi oikeana ja puhtaana pidettyyn seksuaalisuuteen.

Hyvinvointipalveluiden taustalla olevat oletukset maahanmuuttajista, sukupuolten tasa-arvosta ja monikulttuurisuudesta saavat puolestaan voimaa näitä aiheita käsittelevistä mediarepresentaatioista eli niistä mielikuvista, joita media aiheista luo. Toisinaan hyvinvointivaltion työntekijät joutuvat työssään purkamaan median representaatioita turvapaikanhakijoista, jos niiden on havaittu vaikeuttavan esimerkiksi työtä eritaustaisten ihmisten kanssa. Tämä kävi ilmi esimerkiksi nuorisotoimialaa käsitelleessä tutkimuksessa, joka ajoittui juuri turvapaikanhakijamäärien kasvun jälkeiseen aikaan vuonna 2016. Lähes jokaisessa tutkitussa toimipisteessä työntekijät kertoivat, että julkinen keskustelu oli vaikuttanut maahanmuuttajataustaisiin nuoriin lisääntyneenä häirintänä ja tilannetta käsiteltiin eritaustaisten ryhmien välillä nuorisotaloilla aktiivisesti. Mediakriittisen analyysin opettaminen nuorille oli merkittävä osa tätä purkutyötä.¹⁵ Olennaista intersektionaalisesta näkökulmasta on nimenomaan nähdä se, että palvelujen työntekijät eivät elä yhteiskunnallisessa tyhjiössä vaan median representaatiot

vaikuttavat heidän asenteisiinsa. Nämä asenteet taas vaikuttavat siihen, miten palveluita priorisoidaan ja painotetaan.

Sara Farrisin femonationalismi-käsite tiivistää yhteen sanaan paljon edellä sanotusta. Feminismi ja sukupuolten tasa-arvo voidaan valjastaa ihmisten etnisen ja uskonnollisen eriarvoistamisen välineeksi.¹⁶ Farris pohjaa käsitteen pitkälle jälkikoloniaaliselle tutkimustraditiolle.¹⁷ Hän näkee, että femonationalismilla on yhtymäkohtia etenkin sukupuolen-tutkija Jasbir Puarin homonationalismi-käsitteen kanssa, jolla Puar viittaa niihin tapoihin, joilla seksuaalivähemmistöihin liittyvien oikeuksien edistämistä hyödynnetään islamofobisissa ja maahanmuuttovastaisissa liikkeissä.¹⁸ Toisin kuin Puar, Farris haluaa kuitenkin laajentaa tämän hyväksikäytön logiikan laajempiin yhteyksiin. Farris on pyrkinyt teoretisoinnillaan osoittamaan, millä tavalla feminismistä ja sukupuolten tasa-arvosta valitaan omaan agendaan sopiva retoriikka omien etujen ja tavoitteiden ajamiseksi. Käsitteenä femonationalismi tiivistää ja operationalisoi tämän logiikan yhteiskunnan eri osa-alueiden – meidän tapauksessamme median – tarkastelua varten.

Femonationalismissa on olennaista, ettei tapa hyödyntää sukupuolten tasa-arvoon ja feminismiin liittyvää käsitteistöä ja retoriikkaa rajaudu vain esimerkiksi äärioikeistolaisiin ja oikeistopopulistisiin liikkeisiin, vaan samoja taipumuksia on löydettävissä erinäisistä hyvinvointivaltion integraatioprojekteista, joissa epätasa-arvo paikannetaan erityisesti maahanmuuttajia koskevaksi ongelmaksi. Tällöin sekä maahanmuuttajanaiset että -miehet kuvataan patriarkaalisen vallan ja väkivallan kautta. Näiden Farrisin sanoin uusliberalististen integraatioprojektien tarkoituksiksi muodostuu siten maahanmuuttajien kouluttaminen ”meidän tavoille”, mikä ilmenee esimerkiksi tapana tarjota kieltenopetusta osana kohdemaan kulttuurin, tapojen ja arvojen omaksumiseen johtavaa kotoutumista.¹⁹ Näissä feministisiksikin mielletyissä liikkeissä maahanmuuttajanaisten osaksi jää omaksua sukupuolten tasa-arvo länsimaisena arvona ja sulautua länsimaisiksi määriteltäisiin kulttuurisiin käytäntöihin, joiden tulkitaan olevan kaikkein kehittyneimpiä.²⁰

Kun Farris on analysoinut valkoista feminististä liikettä, hän on kuitenkin korostanut, ettei ole kysymys siitä, että nationalistiset liikkeet olisivat instrumentalisoineet valkoisen feministisen liikkeen, sillä tämä tarkoittaisi, että valkoiset feministit määriteltäisiin lähtökohtaisesti vailla omaa aktiivista toimijuutta oleviksi. Pikemminkin on kysymys siitä, että myös valkoisen feminismiin piirissä hyödynnettävän nationalistisen ja

islamofobisen ajattelun ideologiset juuret ulottuvat pitkälle kolonialismiin saakka ja paikantuvat länsimaisen ylivallan (*western supremacy*) ylläpitämiseen. Tämä ideologia asettaa länsimaisiksi tulkitut kulttuurit ja yhteiskunnat ylivertaiseen asemaan suhteessa ”muihin”.

TURVAPAIIKKAUUTISOINNIN KONTEKSTI

Suomalainen maahanmuuttopoliittinen keskustelu sai lisävauhtia syksyllä 2015, kun turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi ympäri Eurooppaa. Suomessa turvapaikanhakijoiden määrä oli ennen vuotta 2015 pysynyt noin kolmessa ja puolessa tuhannessa, mutta vuonna 2015 hakijoiden määrä kymmenkertaistui (32 476). Kasvun syynä olivat pitkään jatkuneet syvät kriisit ja sotilaalliset konfliktit Syyriassa, Irakissa ja Afganistanissa. Suurin osa konfliktimaista paenneista pakeni naapurimaihin, ja EU-alueelta turvaa haki vain murto-osa.

Suomalainen julkinen keskustelu seurasi melko tarkasti samoja teemoja, jotka olivat yleisiä ympäri Euroopan.²¹ Vielä syksyn alussa julkisessa keskustelussa korostui kriisiksi nimetyn ilmiön humanitäärinen puoli, kunnes keskustelu melko nopeasti siirtyi käsittelemään turvallisuutta, rajapolitiikkaa, maahanmuuton hallinnoimista ja kustannuksia sekä yleistä kontrollia. Kun turvapaikanhakijoiden tulo Suomeen määriteltiin kriisiksi, kehystettiin asia samalla niin, ettei sen laajempia geopoliittisia syy-seuraussuhteita käsitelty. Kontrollipuheeseen puolestaan sekoittui jo syyskuusta 2015 lähtien näkemys siitä, että turvapaikanhakijat häiritsisivät yleistä turvallisuutta. Häirinnän syynä pidettiin erityisesti kulttuurisiksi nimettyjä käsityksiä seksuaalisuudesta ja seksuaalimoraalista.²²

Tutkijat Mari K. Niemi ja Annu Perälä ovat tarkastelleet Yleisradion ajankohtaisohjelmia aikavälillä 1.8.2015–28.2.2016. Analyysissään he nostavat esille, että turvapaikanhakijakeskustelussa asiantuntijarooli annettiin useimmiten miehille ja raja- ja turvallisuuspolitiikkaan erikoistuneille asiantuntijoille.²³ Poliitikoista äänessä olivat korostuneesti perussuomalaiset. Sen sijaan vähemmistöön asiantuntijoissa jäivät turvapaikanhakijat, maahanmuuttajataustaiset asiantuntijat ja maahanmuuttotutkijat. Ne asiantuntijat ja (varsinkin naispuoliset) tutkijat, jotka vaativat keskustelussa ihmisoikeusnäkökulmaa ja muuttoliikkeen globaalin kontekstin huomioimista, saivat usein lausuntojensa seurauksena

vihapuheryöppyjä.²⁴ Vihapuhe voimistui vuoden 2015 jälkeen, ja syyttäjälle menneistä internetin viharikoksista kolmessa neljäsosassa uhrina on nainen. Näistä syistä aihetta ei käsitelty julkisessa keskustelussa esimerkiksi maailmanlaajuisen mittakaavan tai Suomen tulevaisuuden näkökulmista. Myöskin hyvinvointipoliittiset näkökulmat, kuten turvapaikanhakijoiden asuminen, työelämä ja koulutus, jäivät paljolti käsittelemättä.²⁵

On tärkeää huomata, että turvapaikkauutisointi kehystettiin nimenomaan mittavana kriisinä, joka koettelee esimerkiksi turvallisuutta, taloutta ja hyvinvointia. Kriisikuvaa vahvistettiin turvapaikanhakijoihin liitetyillä voimakkailla seksuaalisoiduilla ja rodullistetuilla stereotyyppioilla, uhkakuvilla ja peloilla. Tällaisten uhkakuvien ja mielleyhtymien ylläpitäminen on erityisesti oikeistopopulistisen ja äärioikeistolaisen politiikan keskiössä. Eurooppaa vuodesta 2007 alkaen koetellut talouskriisi oli johtanut asenteiden koventumiseen ja konservatismiin nousuun.²⁶ Siksi turvapaikanhakijoiden asemaa ei ainakaan helpottanut se, että heidän tulonsa Suomeen kehystettiin suomalaisessa mediassa ja julkisessa poliittisessa keskustelussa ennen kaikkea suomalaista yhteiskuntaa, sen oletettua kantokykyä ja kulttuuria koettelevana kriisinä. Kriisi ei siis ollut niinkään maailmanlaajuisiin konflikteihin, valtasuhteisiin ja ihmisoikeuksiin liittyvä kriisi vaan Suomen ja suomalaisten kriisi, vaikka moni turvapaikanhakijoiden tukemiseksi syntynyt solidaarisuusliike korostikin, että kysymys on ennen kaikkea inhimillisestä kriisistä.²⁷ Kontrollipuhetta tukevan kriisinarratiivin kautta hallitus myös oikeutti turvapaikanhakijoihin ja oleskelulupajärjestelmään liittyvät lukuisat kiristykset.²⁸ Tämänkaltaisen kriisipuheen tuottaminen kontrollitoimenpiteiden legitimoinnissa oli yleistä myös muissa Euroopan maissa.²⁹

UUTISPUHE SOSIAALISTEN ONGELMIEN RAKENTAJANA

Tarkastelemamme aineisto koostuu suurimmissa suomalaisissa tiedotusvälineissä (*Helsingin Sanomat*, *Yleisradio*, *Ilta-Sanomat*, *Ilta-lehti*, *Aamulehti*) ilmestyneistä uutisjutuista, jotka on julkaistu 1.8.2015 ja 30.6.2016 välisenä aikana. Aikajana on rajattu sillä ajatuksella, että se kattaisi turvapaikanhakijoiden määrän tuntuvan kasvun uutisoinnin alkusyksystä 2015 keskikesään 2016.³⁰

Koska aineiston analyysissa haluttiin keskittyä erityisesti turvapaikanhakijoihin ja seksuaalisuuteen liittyvään uutisointiin, artikkelihaku suoritettiin hakusanoilla ”turvapaikanhakijat ja seks...”. Näillä hakusanoilla mediaosumia tuli yhteensä 201. Tätä lukua varten aineistosta on edelleen haarukoitu se osa-aineisto, joka käsittelee turvapaikanhakijoita ja seksuaalikasvatusta. Tällaisia osumia aineistossa oli yhteensä 47. Aikaisemmissa tutkimuksissamme on noussut esille, kuinka merkittävällä tavalla esimerkiksi maahanmuuttajataustaiset nuoret sekä heidän parissaan toimivat henkilöt kertoivat median vaikuttavan arkipäivän rasmin ilmenemismuotoihin ja kuinka seksuaalisoituneena arkipäivän rasismi koettiin.³¹ Tästä syystä halusimme tutkia, mitä ratkaisuja media esitti ongelmaan, jonka se oli itse rakentanut. Analyysimme ei siis ole tyhjentävä kokonaiskuva kaikesta turvapaikanhakijoihin liittyvästä uutisoinnista. Alustava laajemman aineiston analyysi ei kuitenkaan ole nostanut esille näkökulmia, jotka olisivat ristiriidassa tämän luvun johtopäätösten kanssa.

Tutkimusstrategiamme ja sitä kautta analyysin jaottelu on omaksuttu sosiaalisten ongelmien sosiologiasta. Siinä ongelmia tarkastellaan määrittelyiden ”paketteina”, joissa vastataan seuraaviin kolmeen kysymykseen: (1) Minkälaisesta ongelmasta on kysymys? (2) Mitkä ovat ongelman syyt? (3) Miten ongelmaan voi puuttua, miten ongelmallisen asiointilan voi korjata?³² Analysoidessamme aineistoa kiinnitimme siis ensimmäisenä huomiota ongelmaan itseensä eli siihen, miten turvapaikanhakijat kuvattiin mediassa – erityisesti siihen, millä tavalla oletettu ongelma eli seksuaalisuus nousi esiin ja miten se kehystettiin. Tämän jälkeen kiinnitimme huomiota ongelman syihin eli siihen, miten toimijuus ja subjektipositiot aineistossa rakentuvat: Kuka oletetusta ongelmasta puhuu ja miten media käsittelee toimijaa? Annetaanko ääni asiantuntijalle, kokemusasiantuntijalle vai sivullisille, raportoiko toimittaja itse omalla äänellään vai annetaanko asiantuntijan vahvistaa jo ennalta esitettyä argumenttia? Lopuksi analysoimme aineistoa tarkastelemalla, miten oletettua ongelmaa selitettiin, minkälaisia ratkaisuja siihen esitettiin ja kuka näitä selityksiä ja ratkaisuja esitti.

Metodin osalta asemoidumme löyhästi kriittisen diskurssianalyysin traditioon.³³ Se on itsessään monimuotoinen traditio, eikä ole olemassa yhtä oikeaa tapaa tehdä kriittistä diskurssianalyysia. Keskeinen jakolinja kulkee kuitenkin tekstien lingvistisiin yksityiskohtiin keskittyvien ja enimmäkseen laajemmalla merkitysten tasolla operoivien tutkimusten

välillä. Analyysimme painottuu jälkimmäiseen lähestymistapaan, mutta olemme omaksuneet työkalupakkiimme yhden keskeisen välineen tekstin muodon analyysistä: olemme suodattaneet aineistosta avainsanoja. Sanat ovat tärkeitä, koska ne kontekstualisoivat eli luovat yhteyksiä ja mielikuvia, jotka määrittelevät sen, mistä uutisjutussa on kyse. Kuten usein käytetty esimerkki havainnollistaa, samoista ihmisistä voidaan puhua ”terroristeina” tai ”vapaustaistelijoina”. Sanavalinnoilla on väliä.

ONGELMAN RAKENTAMINEN

Turvapaikanhakijoiden määrän nopea kasvu näkyy monilla paikkakunnilla katukuvassa. Vastaanottokeskuksia ja hätämajoitustiloja perustetaan myös aivan uusille paikkakunnille. Uusille tulijoille annetaan tietoa suomalaisesta kulttuurista ja käyttäytymissäännöistä, mutta kiireen keskellä hieman hitaampaan tahtiin.

[...] Alueen asukkailta on tullut yhteydenottoja, joissa valittiin joidenkin keskuksen asiakkaiden huutelevan lenkkeileville naisille.

Yle 17.9.2015³⁴

Alkusyksyn 2015 uutisointi keskittyi mediassa pitkälti kasvavien turvapaikanhakijamäärien ja eurooppalaisen kriisin kuvailuun. Huomionarvoista on kuitenkin se, että jo heti syyskuun alusta alkaen media raportoi vastaanottokeskuksissa ja niiden lähistöllä tapahtuneista häirintätapauksista tai keskittyi yleisen häirinnän kuvailuun. Häirintää kuvailtiin turvapaikanhakijoiden aiheuttamaksi ja sen kerrottiin kohdistuvan paikkakuntien tyttöihin ja naisiin. Mediassa häiritseväksi käytökseksi luokiteltiin muun muassa huutelu, tuijottelu, ”isommissa porukoissa kulkeminen” ja seksuaalinen häirintä mutta myös suomalaisten käytöstapojen laiminlyönti laajemmin. Uutisointi oli siten alusta lähtien seksualisoitunutta. Tällaisesta häirintäkehikosta syntyikin vallitseva tapa uutisoida turvapaikanhakijoiden ja paikallisten asukkaiden rinnakkaiselosta ja ”katukuvasta” kesäkuuhun 2016 saakka. Häirintäkehikko vakiintui osaksi turvapaikkauutisointia muun muassa siksi, että media vahvisti sitä: media rakensi häirinnän varaan pidempikestoista narratiivia muun muassa otsikoinnin kautta (”Tietoon on tullut naisiin kohdistuvia

häirintätapauksia. Usealta paikkakunnalta on tullut viestiä”; ”Turvapaikanhakijat häiriköineet *myös* Satakunnassa”, kurssiivi lisätty).³⁵ Toinen tapa, jolla media rakensi jatkumoa esille nostettujen aiheiden välille oli jatkojuttujen tekeminen. Tämä näkyy muun muassa Yleisradion uutisessa ”Kulttuurit törmäävät uimahallissa – alastomuus on tabu, mutta niin on tuijottelukin” ja sitä seuranneissa jatkojutuissa.³⁶ Alkuperäinen juttu oli syntynyt toimittajan aloitteesta. Hän oli tehnyt soittokierroksen Pohjois-Pohjanmaan uimahalleihin ja tiedustellut, miten turvapaikanhakijat käyttäytyvät uimahalleissa:

Soittokierros Pohjois-Pohjanmaan uimahalleihin ja kylpylöihin kertoo, että kylpylöissä turvapaikanhakijoita ei ole juuri näkynyt, mutta turvapaikanhakijoiden sijoituspaikkojen lähistöllä sijaitsevilla uimahalleissa paljonkin.

Yle 13.1.2016³⁷

Toimittaja siis teki ikään kuin implisiittisen oletuksen turvapaikanhakijoista yleistä järjestystä häiritsevinä toimijoina. Vajaan viikon päästä ensimmäisestä uimahallijutusta ilmestyi juttu ”Kysely uimahalleille: Ei vakavia häirintätapauksia – omat perverssit työllistävät kyllä”.³⁸ Yle oli laajentanut näkökulmaa ja tehnyt kuluneen viikon aikana kyselyn 28:aan uimahalliin ympäri Suomen ja tiedustellut turvapaikanhakijoiden käytöksestä ja mahdollisista porttikielloista. Kyselyn perusteella häiritsevistä käytöksestä raportoitiin, mutta sen todettiin olevan samanlaista kuin suomalaisilla: peseytymättä jättämistä ja uima-asussa saunaan menemistä. Seksuaalista häirintää todettiin esiintyvän, mutta jatkettiin, ettei se ole ”yksinomaan ulkomaalaisperäistä”. Jutussa työntekijät myös toivat ilmi, että suomalaisten asenne on häirintätapauksissa usein ensisijainen ongelma: ”huhuja ahdisteluista kuulee jatkuvasti, vaikka henkilökunta tällaista ei ole koskaan todistanut, eikä kukaan ole ilmoittanut henkilökohtaisesti tällaista kohdanneensa”.³⁹ Näistä varauksista huolimatta juttusarja kuitenkin rakentaa kuvaa turvapaikanhakijoista mahdollisina häiritsijöinä ja osoittaa, kuinka media itse aktiivisesti rakentaa kerronnallista kaarta turvapaikanhakijoista. Aineistossa poikkeuksen rakentaminen on tapa vahvistaa vallitsevaa puhetapaa turvapaikanhakijoista.

Aina se, että jutuissa käsitellään häirintää, ei siis pohjaudu epäilyihin tai ilmiantoihin, vaan pikemminkin vahvaan turvapaikanhakijoihin

liittyvään oletukseen. Tällaiset oletukset vahvistuvat aineiston aikajanan loppua kohden. Esimerkiksi joulukuussa 2015 seksuaalisen hyvinvoinnin edistämiseen pyrkivä Sexpo-säätiö lähetti sisäministeri Petteri Orpolle kirjeen ja vetoomuksen vastaanottokeskusten seksuaalikasvatuksen puolesta, mistä raportoivat useammat tiedotusvälineet, ja *Aamulehden* uutisessa aihetta pohjustetaan näin: ”Turvapaikanhakijoiden tekemä ja epäilty seksuaalinen väkivalta on herättänyt keskustelua Suomessa.”⁴⁰ Epäilty seksuaalinen väkivalta nostetaan siis ikään kuin keskustelun kanalta samanarvoiseksi kuin toteutettu seksuaalinen väkivalta.

Mediassa aktiivisia toimijoita turvapaikkauutisoinnissa ovat pääosin suomalaiset viranomaiset ja poliitikot.⁴¹ Mahdollisesta häirinnästä ja häirintäepäilyistä kertovat ja niitä kommentoivat aineistossa muun muassa paikalliset, sivulliset, vastaanottokeskusten työntekijät, viranomaiset, poliisi, lainoppineet, tasa-arvovaltuutettu, itseoppineet asiantuntijat – vain ani harvoin vähemmistöjen edustajat tai turvapaikanhakijat itse. Toimijuus rakentuu aineistossa toisin sanoen niin, että suomalaiset kertovat, valistavat, opastavat ja analysoivat, miten asiat ovat, ja turvapaikanhakijoiden tehtävänä on ottaa viestit, kehotukset ja valistus vastaan, kuunnella ja oppia. Turvapaikanhakijoista puhutaan lähes säännönmukaisesti implisiittisesti nuorina miehinä, ja keskeiset seksuaalisuuteen paikannetut ongelmat liitetään erityisesti turvapaikanhakijamiesten ja nuorten suomalaisten naisten kanssakäymiseen ja intiimisuhteisiin. Siten nuorten naisten toimijuus ei aineistossa rakennu aktiivisena, vaan suojeltavana ja hauraana: ”Suomessa laki kieltää seksin ja koskettelun ilman lupaa. Turvapaikanhakijoita ohjeistetaan vielä siitä, että naiset pukeutuvat katseita, eivät kosketusta varten.”⁴²

ONGELMAN SELITTÄMINEN

Turvapaikanhakijoihin liittyvän sosiaalisten ongelmien paketin toinen osa koostuu ongelmien syiden pohtimisesta. On kiinnostavaa tarkastella, miten ongelman syitä selitetään mediassa, sillä kun ongelmien syitä selitetään, rakennetaan samalla niitä ihmisiä, ihmisryhmiä ja muita toimijoita, jotka ongelmaan liittyvät. Niinpä mediakriittisissä puheenvuoroissa on viime vuosina puhuttu paljon esimerkiksi siitä, kuinka Yhdysvalloissa ampumarikoksia selitetään valkoisten kyseessä ollessa

mielenterveysongelmilla, kun taas mustan väestön teot pannaan oletetun väkivaltaisen kulttuurin piikkiin.⁴³

Kulttuurin piikkiin selitetään myös turvapaikanhakijoiden oletetusti ongelmallista seksuaalista käyttäytymistä. Erään varhaisen Ylen uutisen otsikko tiivistää, mistä tilanteesta on kysymys: ”Turvapaikanhakijoiden perehdytys suomalaisiin tapoihin kärsii kiireestä – mitä tehdä jos kulttuurit törmäävät?”⁴⁴ ”Kulttuuri”, ”tavat” ja ”pelisäännöt” toistuvat lähes kaikissa jutuissa selityksenä sille, miksi ongelmia turvapaikanhakijoiden kanssa ylipäänsä on. Toisinaan vertaus on eksplisiittinen eli se tuodaan selvästi ilmi, kuten Ylen otsikossa. Tällöin suomalaisen kulttuurin ja ”Lähi-idän kulttuurin”, ”arabikulttuurin” tai vain nimeämättömän toisen kulttuurin oletetaan olevan törmäyskurssilla:

Poliisin mukaan häirintätapauksissa on usein kyse kulttuurieroista eli esimerkiksi naisen puheet tai käytös voidaan tulkita väärin.

Yle 27.11.2015⁴⁵

Turvapaikanhakijat, jotka tulevat erilaisesta kulttuurista, tarvitsevat tietoa ja taitoja, joiden avulla he voivat ymmärtää suomalaisen seksuaalikulttuurin toimintatapoja.

Helsingin Sanomat 4.12.2015 (Suora lainaus Sexpon avoimesta kirjeestä sisäministeri Orpolle)⁴⁶

Aika ajoin ihmetys siitä, että Suomessa naiset liikkuvat yksin, nousee esille, sillä joissain Lähi-idän kulttuureissa ei ole mahdollista, että nainen liikkuisi julkisesti yksin.

Ilta-Sanomat 8.10.2015⁴⁷

Usein ero on kuitenkin implisiittinen: kun puhutaan suomalaisesta kulttuurista, tasa-arvosta ja naisten oikeuksista, oletusarvo on, että näistä pitää puhua, koska turvapaikanhakijoiden kulttuurissa ne eivät ole itsestäänselvyksiä.⁴⁸

Kulttuuria ehkä maanläheisemmin uutisissa puhutaan usein myös eriävistä ”tavoista” sekä ”säännöistä” tai ”pelisäännöistä”. Etenkin Ylen uutisoinnissa nämä kaksi tapaa selittää ongelmien syitä vakiintuivat varhain.

Turvapaikanhakijat tarvitsevat syvällisempää opastusta suomalaiseen kulttuuriin tapa- ja seksuaalikasvatuksen osalta.

Yle 4.2.2016⁴⁹

”Vastaanottokeskusten ja muiden tahojen kanssa käydään läpi mitkä ovat pelisäännöt kadulla ja suhde naisiin.”

Yle 10.1.2016 (Poliisipäällikkö Lasse Aapio)⁵⁰

Migrin tietopaketti kertoo suomalaisten tavoista ja kulttuurista [...].

Helsingin Sanomat 25.11.2015⁵¹

Turvapaikanhakijoita opettavan Johannan mukaan integroituminen yhteiskuntaan ei ole mahdollista, jos suomalaisia tapoja ja sääntöjä ei tehdä heti selväksi tulijoille.

Ilta-Sanomat 23.1.2016⁵²

Kriittisessä diskurssianalyysissa on usein tapana puhua hegemonisista diskursseista silloin, kun puhutavat syrjäyttävät vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä. Hegemoniaa voi lähestyä myös määrällisesti eli tarkastelemalla, kuinka usein kulttuuriin ja tapoihin vedotaan. Analysoimassamme turvapaikkauutisoinnissa sävel oli selvä: kulttuuri mainittiin aineistossamme 23 jutussa, tavat 16 jutussa, (peli)säännöt 11 jutussa. Vertailun vuoksi uskonnosta – kiinnostavaa kyllä – puhuttiin vain kahdesti, arvoista ja käytännöistä kerran. Vain yhdessä jutussa sanottiin eksplisiittisesti, ettei kulttuuri selitä tapauksia. Usein kulttuuri ja tavat mainittiin samassa jutussa, joskus ”tapakulttuurin” muodossa. Kuva on kuitenkin selkeä: median mukaan kulttuuri (ja vähemmässä määrin ”tavat”) yhtäältä erottaa turvapaikanhakijat suomalaisista ja toisaalta selittää turvapaikanhakijoiden seksuaalista häiriökäyttäytymistä.

Edellisessä alaluvussa selvisi, että ongelmia määrittelivät erityisesti erilaiset viranomaistahot. Samat tahot toimivat myös ongelmien selittäjinä. Monet aineistoomme rajautuneista jutuista olivat uutisia turvapaikanhakijoille kehitetyistä tieto- ja koulutuspackageista. Väestöliitto, poliisi, Maahanmuuttovirasto (Migri), Suomen Punainen Risti (SPR) sekä yksittäiset seksuaalikasvattajat eivät ole näissä jutuissa pelkästään toimittajan haastattelemia asiantuntijoita vaan juttujen kohteita. Tästä syystä viranomaisääni korostuu. Mielenkiintoista on se, että kun jokin

muuta kuin näitä tahoja haastatellaan, on puhetapa myös erilainen. Esimerkiksi Suomen irakilaisen kulttuurifoorumin puheenjohtaja Haider al-Hello kommentoi häirintätapauksia seuraavasti:

”Väärinymmärrykset johtuvat usein siitä, että näillä nuorilla ei ole kokemusta muista kulttuureista. Siksi olisi tärkeää valistaa sekä suomalaisia nuoria että turvapaikanhakijoita kulttuurieroista. Pitää selittää todella, millaista on suomalainen kulttuuri, ja mikä on naisen asema siinä.”

Yle 24.11.2015⁵³

Ylen asiantuntijana esittelemä al-Hello toistaa samaa kulttuurikaavaa kuin juttujen enemmistö mutta muista poiketen mainitsee, että myös suomalaisia nuoria tulisi valistaa kulttuurieroista. Lainauksen viimeinen virke antaa ymmärtää, että myös suomalaisille nuorille olisi tärkeää kertoa suomalaisesta kulttuurista ja naisen asemasta. Tämä ei ehkä ollut sanojan tarkoitus, eikä lainausta ehkä lueta niin, mutta ajatuksena se poikkeaa muista puhetavoista.

Kun irakilaisilta turvapaikanhakijoilta kysyttiin, mistä seksuaaliseen häirintään liittyvät tapaukset johtuvat, myös he vetosivat tapoihin, mutta kovin eri tavalla kuin viranomaiset:

”Meillä päin sanotaan, jos ollaan vieraassa maassa niin käyttäydy hienosti. Jos meitä kiinnostaa saada turvapaikkaa, niin totta kai meitä kiinnostaa käyttäytyä tämän maan lain mukaisesti.”

Yle 23.1.2016⁵⁴

Kaikkein selkeimmin kulttuurilla selittämistä vastaan asettuu turvapaikanhakijoiden asianajaja Ville Punto:

”[Turvapaikanhakijoille] en itse korostaisi kulttuurieroja. Kyllä irakilaiset miehet ymmärtävät, ettei näin kuulu käyttäytyä. Onhan toki Lähi-idän maissa naisten asema erilainen. Se miten siihen suhtaudutaan, riippuu paljon henkilön koulutustaustasta. Ei se ole pelkästään eurooppalainen arvo, ettei näin saisi käyttäytyä. Kyllä raiskaukset ja seksuaalinen ahdistelu ovat rikoksia muissakin maissa, myös Lähi-idän maissa.”

Yle 23.1.2016⁵⁵

Seksuaalisen häirinnän selittäminen kulttuurilla ja tavoilla on merkittävää, koska se tekee kaikista turvapaikanhakijoista potentiaalisia seksuaalirikollisia. Lisäksi selitystapa piilottaa suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvän seksuaalisen väkivallan ja seksismin. Monet jutut antavat joko toimittajan tai uutisessa lainatun asiantuntijan äänellä ymmärtää, että lähtömaiden kulttuurien käsitys tasa-arvosta on niin erilainen, että turvapaikanhakijoilta voi suorastaan odottaa sopimatonta käytöstä. Vastaavaa taktiikkaa viljelevät tietenkin myös äärioikeistolaiset toimijat stereotypisoidessaan ja rodullistaessaan maahanmuuttajia. Huomattavana erona islamofobisten toimijoiden diskursseihin, turvapaikanhakijauutisoinnissa uskonto ei näyttele juuri mitään roolia. Joka tapauksessa kyseessä on femonationalismin näkökulmasta lähes klassinen tapaus, jossa turvapaikanhakijoista tulee ensisijaisesti kulttuurinsa edustajia vailla mahdollisuutta täysin itsenäiseen toimijuuteen.

Tutkiessaan sitä, miten tietyistä puhetavoista tulee vallitsevia, kriittinen diskurssianalyysi on kiinnostunut paitsi siitä, mitä sanotaan, myös siitä, mitä ei sanota, mistä hiljetään.⁵⁶ Turvapaikanhakijauutisoinnin tapauksessa ”suomalainen kulttuuri” on monoliittinen, se on tasa-arvoista ja siinä naisen oikeuksia kunnioitetaan. Uutisdiskurssi uusintaa normatiivista määritelmää sukupuolten tasa-arvosta ominaisuutena, joka suomalaisilla on, turvapaikanhakijoilla ei. Se, miten tämä tämä normi toteutuu arjessa, sen sijaan jää tarkastelun ulkopuolelle muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta – esimerkiksi tätä kohtaa Ylen jutussa tammi-kuulta 2016: ”Poliisipäällikkö Lasse Aapio toteaa Yle Uutisille, että toki yksittäisiä häiriköitä on ennenkin ollut, ja yksittäisiä ahdisteluja ovat suomalaisetkin tehneet vuosien saatossa paljon.”⁵⁷ Kuvaavasti seuraava lause kuitenkin mitätöi aiemmin sanotun, sillä Aapio jatkaa: ”Nyt puhutaan erilaisesta ilmiöstä.”⁵⁸ Suomalaisten tekemillä seksuaalirikoksilla ei nähdä olevan mitään tekemistä kulttuurin kanssa.

ONGELMAN RATKAISU

”Kerromme, että täällä miehet ja naiset ovat tasa-arvoisia ja kaikilla on itsemääräämisoikeus ja oikeus koskemattomuuteen. Jos aikuinen nainen haluaa lähteä kaupungille, niin hän menee.”

Ilta-Sanomat 8.10.2015⁵⁹

Kuten olemme edellä kuvanneet, turvapaikanhakijoiden tulo Suomeen kehystettiin mediassa yleisen turvallisuuden ja häirinnän kehykseen melko nopeasti, jo heti syyskuussa 2015. Tämän seurauksena media raportoi vastaanottokeskusten aktiivisesti turvapaikanhakijoille suuntaamasta asennekasvatuksesta ja käyttäytymisoppaista. Edellä oleva sitaatti on *Ilta-Sanomien* uutisesta, joka on otsikoitu: ”Näin turvapaikanhakijoille kerrotaan seksuaalisuudesta: ’Suomessa saatat kohdata alastomuutta tai pornoa’”. Myös *Ilta-Sanomien* ilmestyi jo lokakuussa peräkkäisinä päivinä kaksi juttua, jotka oli tehty turvapaikanhakijoille suunnattujen perehdytysoppaiden pohjalta.⁶⁰

Perehdytysoppaita referoidaan jutuissa seikkaperäisesti ja niitä kommentoi vastaanottokeskuksen johtaja. Huomionarvoista oppaista uutisoivissa jutuissa koko aineiston aikajanalla on se, että ne keskittyvät erityisesti tasa-arvo- ja seksuaalikasvatuksesta raportoimiseen. Näissä mediajutuissa sellaiset suomalaisen yhteiskuntaan liittyvät kysymykset kuin asuminen, työ, koulutus tai turvapaikanhakijoiden oikeudet osana suomalaista yhteiskuntaa jäävät vain vähälle huomiolle. Oppaisiin keskittyvässä uutiskerronnassa oletetaan, etteivät turvapaikanhakijat lähirökohtaisesti tiedä seksuaalisuudesta, seksuaalioikeuksista ja näihin liittyvistä perusasioista. Uutisointi perustuukin vahvaan ”maassa maan tavalla” -retoriikkaan ja suomalaisuuden esittämiseen sisäsyntyisesti tasa-arvoisena: ”[vastaanottokeskuksissa] annetaan tietoa Suomen lainsäädännöstä ja pelisäännöistä. Tehdään selväksi, kuinka täällä halutaan ihmisen elävän.”⁶¹ Tasa-arvo mainitaankin uutisissa hyvin usein. Oppaisiin perustuvien mediajuttujen kautta rakentuu vahva käsitys suomalaisesta seksuaalisuudesta, seksuaaliterveydestä ja seksuaalioikeuksista tasa-arvoisina ja jo saavutettuina. Femonationalismin avulla aineistoa voi tulkita niin, että kunhan turvapaikanhakijat oppivat suomalaisille tavoille, koettu ongelma poistuu.

Erityisen kiinnostavaa on tarkastella sitä, mitä uutisaineisto kertoo nimenomaan suomalaisesta käsityksestä sukupuolten tasa-arvosta ja sen toteutumisesta, kun kontekstina on turvapaikanhakijat ja heidän valistamisensa. Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* (30.1.2016) referoidaan poliisin tietopakettia, jonka mukaan suomalaista poliisia ei voi lahjoa ja hän toimii neutraalin tasapuolisesti. Tietopaketin mukaan esimerkiksi ”Suomessa nainen ei pelkää tehdä ilmoitusta, jos hän kokee tulleen häirityksi”.⁶² Vaikka tasa-arvokoulutuksessa painottuu seksuaalikasvatus, valistetaan mediajutuissa myös esimerkiksi siitä, miten kotityöt Suomessa jakautuvat: ”Meillä asiakkaat siivoavat yleisiä tiloja. Välillä on joutunut kertomaan, että Suomessa mieskin tarttuu moppiin ja imuriin.”⁶³

Silmiinpistävää aineistossa on se, että valistuksen tarve nousee ennen kaikkea valkoisen enemmistön tarpeesta, ja turvapaikanhakijoilta asiaa ei edes kysytä tai – kärjistetysti – turvapaikanhakijoiden omiin näkemyksiin ei edes osoiteta kiinnostusta. Kasvatuksen tärkeyden korostamisen voi siten tulkita olevan ennen kaikkea suomalaisen kulttuurin ja sen ylivoimaisuuden korostamista. Tämä turvapaikanhakijoihin nähden ylivoimaiseksi profiloituminen tapahtuu juuri tasa-arvokysymysten kautta. Yleinen puhetapa tasa-arvosta suomalaisessa yhteiskunnassa jo toteutuneena asiainatilana kääntää katseen pois suomalaisen yhteiskunnan tasa-arvo-ongelmista ja tuottaa vahvaa erontekoa ”meidän” ja ”muiden” välille. Voi pohtia, kuinka hedelmällistä esimerkiksi seksuaalikasvatus on tilanteessa, jossa sitä vastaanottavia ihmisiä huolestuttaa oma tulevaisuus, toimeentulo sekä lähimmäisten tilanne maailmalla, mutta asetelma on rakennettu niin, ettei turvapaikanhakijoiden omia näkemyksiä huomioida. Yksisuuntainen valistus, joka ei rakennu dialogisesti, ei välttämättä onnistu sinänsä tärkeiden seksuaalioikeuksien ja tasa-arvokysymysten käsittelemisessä.⁶⁴

RISTIRIITAINEN TASA-ARVON NARRATIIVI

Tämän luvun aineiston analyysi osoittaa, että käsitys Suomesta tasa-arvon mallimaana elää sitkeästi ja voi hyvin. Maahanmuuttokeskustelun yhteydessä voisi jopa todeta, että kaavamainen käsitys sukupuolten tasa-arvosta suomalaisuuteen sisäsyntyisenä kuuluvana asiana on ilmiö, jota kritisoi näkyvästi vain osa feministisestä liikkeestäkin. Suomalaiseksi mielletyllä tasa-arvolla vedetään selkeää rajaa ”meidän” ja ”heidän” välille

ja tuotetaan aktiivisesti erontekoa. Nuoret turvapaikanhakijamiehet näyttyvät aineistossa sekä seksualisoituneena uhkana että valistusta ja opastusta kaipaavana tasa-arvosta tietämättömänä joukkona, samoin kuin aikaisemmassa, kansainvälisessä tutkimuksessakin.⁶⁵ Valistus kulkee aineistossa yksisuuntaisena valkoisen enemmistön turvapaikanhakijoihin kohdistamana projektina. Koska sukupuolten tasa-arvon tulkitaan olevan jotain, joka suomalaisilla sisäsyntyisesti on, ei sen sisällöistä ja merkityksestä neuvotella turvapaikanhakijoiden kanssa.⁶⁶ Aineistossa esiintyy myös jonkin verran vastapuhetta tätä hegemonista asetelmaa vastaan: jutuissa saatetaan antaa ääni esimerkiksi asiantuntijoille, jotka korostavat lähisuhdeväkivallan olevan suomalaista yhteiskuntaa laajemmin koskeva ongelma, tai puheenvuoroille, joissa alleviivataan suomalaisten katupartioiden olevan yhtä lailla ongelma. Nämä puheenvuorot ovat media-aineistossamme poikkeuksia, eivätkä ne nouse juttujen otsikoihin tai edes ingresseihin.

Viime vuosina ympäri Eurooppaa noussut äärioikeistolainen liike ja politiikka ovat tietoisesti hyödyntäneet naisten oikeuksia ja sukupuolten tasa-arvoa maahanmuuttovihamielisessä ja rasistisessa retoriikassaan siitäkkin huolimatta, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen on näiden puolueiden agendalla vain hyvin ohuesti, jos ollenkaan. Päinvastoin niin äärioikeisto kuin oikeistopopulistiset toimijat laajemmin ovat keskittyneet tasa-arvon jarruttamiseen ja naisten oikeuksien kaventamiseen esimerkiksi konservatiivisiin perhearvoihin vedoten. Tätä asetelmaa vasten on tärkeää tarkastella sitä, millä tavoin käsitys sukupuolten tasa-arvosta sisäsyntyisesti suomalaisena asiana on uinut sisälle myös yleiseen julkiseen keskusteluun ja varsinkin mediauutisointiin, sekä sitä, miten nämä käsitykset ammentavat samasta retoriikasta, jota äärioikeisto hyödyntää. Äärioikeiston valta ei paikannu ainoastaan – eikä eniten – suoraan poliittiseen vaikuttamiseen, vaan puhetapojen normalisoimiseen. Näin on myös femonationalismin tapauksessa.

Ei ole sinänsä yllättävää, että turvapaikanhakijoiden kulttuuria kuvataan stereotyyppisesti. Tähän viittaavat monet aiemmatkin tutkimukset.⁶⁷ Tasa-arvokysymysten kannalta kiinnostavampaa – ja huolestuttavampaa – on se, kuinka median diskursseissa suomalainen kulttuuri rakentuu normatiivisen ihanteen, ei empiirisen todellisuuden mukaan. On ymmärrettävää, että opetusmateriaalit perustuvat stereotyyppisille mielikuville suomalaisten seksuaalisesta käyttäytymisestä. On toki myös tärkeää, että tavoista, laeista ja ”pelisäännöistä” kerrotaan ihmisille, jotka

tulevat maahan ensimmäistä kertaa. Voisi kuitenkin ajatella, että kriittinen media kyseenalaistaisi sen, että seksuaalista väkivaltaa selitetään kulttuurilla. Suomalaisten miesten tekemiä raiskauksia ei selitetä koskaan ”suomalaisella kulttuurilla”; selitys ei sovi tasa-arvon narratiiviin. Toisaalta sama tasa-arvon narratiivi ei myöskään vastaa todellisuutta, koska suurin osa seksuaalisesta väkivallasta tapahtuu edelleen lähipiirissä. Tasa-arvo näyttääkin olevan polttavan julkisen keskustelun ja poliittisten erityistoimenpiteiden kohde erityisesti silloin, kun tehdään eroa suomalaisen ja ”vieraan” kulttuurin välille. Samalla vahvistetaan ongelmallista käsitystä siitä, että suomalaisessa kulttuurissa tasa-arvo on jo toteutunut ja siitä keskustelu on turhaa.

TASA-ARVO EROJEN TUOTTAJANA JA
ERIARVOISUUDEN OIKEUTTAJANA

1. Ylen aamu 2016.
2. Ks. myös Honkasalo 2011, 94–95.
3. Farris 2017.
4. Mt., 4
5. Ticktin 2008; Keskinen ym. 2009.
6. Ks. Kantola & Lombardo 2017a.
7. Ks. Farris 2017; Gutiérrez, Tuzcu & Winkel 2018; ks. myös tämän kirjan johdanto.
8. Sager & Mulinari 2018, 150; ks. Julkunen 2001.
9. Mm. Keskinen ym. 2009.
10. Intersektionaalisuudesta mm. de los Reyes & Mulinari 2005; Brah & Phoenix 2004, 82.
11. Esim. Honkanen 2007; ks. Järviö tässä kirjassa.
12. Esim. Honkasalo 2011.
13. Keskinen & Vuori 2012, 9.
14. Hyvinvointivaltion palveluista mm. Honkasalo 2011; Anis 2012. Kansalaistoiminnan hankkeista mm. Tuori 2009; Honkasalo 2011. Viranomais-teksteistä ja oppaista mm. Vuori 2007. Mediasta mm. Keskinen 2018; Horsti 2013.
15. Bahmani & Honkasalo 2016, 49.
16. Farris 2017, 4.
17. Ks. esim. Phillips 2007; Delphy 2015.
18. Puar 2017.
19. Ks. Hjelm ym. 2017.
20. Farris 2017, 2–3.
21. Esim. Greussing & Boomgaarden, 2017; Sakki & Pettersson 2018.
22. Ks. mm. Niemi & Perälä 2018; Kivikuru ym. 2018; Keskinen 2018.
23. Niemi & Perälä 2018.
24. Esim. Kivikuru ym. 2018, 16–17.
25. Ks. Keskinen 2018, 159.
26. Esim. Kantola & Lombardo 2017a.
27. Mm. Kivikuru ym. 2018.
28. Mm. Keskinen 2018.
29. Ks. esim. Sager & Öberg 2017; Niemi & Perälä 2018.
30. Olemme keskittyneet aineiston keruussa suurimpien suomalaisten tiedotusvälineiden uutisointiin, ja tästä syystä esimerkiksi maakuntalehdet ja niissä esiintyneet poliitikkojen puheenvuorot ovat rajautuneet aineiston ulkopuolelle.
31. Mm. Bahmani & Honkasalo 2016; Honkasalo 2017.
32. Loseke 1999, 103; vrt. Bacchi 2009; Verloo & Lombardo 2007.
33. Fairclough 1992; Richardson 2007.
34. Honka 2015.
35. Happonen 2015; Korpelainen 2015.
36. Sipola 2016.
37. Mt.
38. Pöntinen 2016.
39. Mt.
40. *Aamulehti* 2015.
41. Ks. esim. Perälä & Niemi 2018.
42. Hietala 2015.
43. Duxbury, Frizzell & Lindsay 2018.
44. Honka 2015.
45. Gertsch & Henriksson 2015.
46. Torvinen 2015.
47. Hietala 2015.
48. Ks. Phillips 2007
49. Turunen 2016.
50. Dahl 2016.
51. Repo 2015.
52. Nuutinen 2016.
53. Zidan 2015.
54. Happonen & Mäntymaa 2016.
55. Mt.
56. Ks. myös Tuori 2014.

57. Dahl 2016.
58. Mt.
59. Hietala 2015.
60. Gråsten 2015.
61. Happonen 2015.
62. Pekonen 2016.
63. Gråsten, 2015.
64. Ks. mm. Honkasalo 2018.
65. Mm. Keskinen 2018.
66. Ks. myös Martinsson ym. 2016.
67. Esim. Sager & Mulinari 2018; Keskinen 2018.